

PRZEDMOWA

Oddajemy do rąk Czytelników kolejny numer „Prac Historycznych”, którego motywem przewodnim są polskie zrywy narodowe w XIX wieku. Idea jego przygotowania zrodziła się na kanwie obchodów 160. rocznicy wybuchu powstania styczniowego przypadającej w 2023 roku.

Tematyka związana z insurekcjami w XIX stuleciu, w tym szczególnie z powstaniem styczniowym, od dawna jest przedmiotem dociekań badaczy. Niemniej jednak wciąż pojawiają się nowe wątki i propozycje badań. Część z nich została podjęta w niniejszym tomie.

Numer otwiera artykuł Michała Baczkowskiego (*Powstanie narodowe czy bunt rekrutów? Rozkład wojsk austriackich w 1809 roku w Galicji*) prezentujący nowatorskie spojrzenie na wydarzenia z 1809 roku, w następstwie których terytorium Księstwa Warszawskiego zostało poszerzone o ziemie III zaboru austriackiego.

Mało znaną problematykę podjął też Łukasz Jewuła – przeanalizował on odezwę feldmarszałka Iwana Dybicza ze stycznia 1831 roku, adresowaną do żołnierzy polskich (*Odezwa feldmarszałka Iwana Dybicza do żołnierzy polskich ze stycznia 1831 roku jako przykład propagandy wojennej czasów powstania listopadowego*).

Kolejny artykuł, autorstwa Wiktorii Kudeli-Świątek, został poświęcony tak zwanemu Komitetowi Opieki, instytucji dobroczynnej działającej w okresie międzypowstaniowym, niosącej pomoc Polakom zesłanym w głąb Rosji (*Działalność „Komitetu Opieki” na rzecz polskich zesłańców politycznych i ich rodzin w pierwszej połowie XIX wieku*).

Autorzy trzech następnych artykułów omówili drogi życiowe i doświadczenia powstańcze niektórych uczestników manifestacji patriotycznych z początku lat 60. XIX stulecia i samego powstania styczniowego. Ewelina Kostrzewska zaprezentowała spostrzeżenia Jadwigi Prendowskiej dotyczące przebiegu powstania (*Migawki z biografii Jadwigi Prendowskiej (1832–1915). Codziennosc w niecodziennosci powstania styczniowego*). Paweł Pryt przedstawił sylwetkę Mariana Dubieckiego pochodzącego z Ziemi Zabrzanych (*Powstańcza działalność Mariana Dubieckiego – sekretarza Rusi w Rządzie Narodowym 1863 roku*). Tadeusz Stegner omówił sylwetki dwóch wybitnych działaczy z początku lat 60. XIX wieku – wywodzących się z rodzin niemieckich osadników Edwarda Jurgensa i Karola Ruprechta – zwracając uwagę na proces ich polonizacji (*Edward Jurgens i Karol Ruprecht – Polacy z wyboru wobec polskich ruchów niepodległościowych w XIX wieku*).

Niezwykle interesującą kwestię relacji polsko-ukraińskich w dobie powstania styczniowego poruszył Adam Świątek. Dokonał on analizy zawartości dwóch lwowskich dzienników – „Gazety Narodowej” i „Słowa” – pod kątem ich stosunku do

powstania styczniowego (*Kwestia ruska w obliczu powstania styczniowego z perspektywy „Gazety Narodowej” i „Słowa”*).

Trzy kolejne teksty dotyczą losów uczestników insurekcji po jej upadku oraz sposobów upamiętniania tego zrywu narodowego. Sabina Rejman przedstawiła sylwetki byłych powstańców, którzy pełnili funkcje prezydentów i burmistrzów miast galicyjskich (*Byli powstańcy styczniowi jako prezydenci i burmistrzowie miast galicyjskich*). Damian Kozłowski zaprezentował działania Józefa Białyni-Chołodeckiego mające na celu upamiętnianie powstania styczniowego (*Józef Białynia-Chołodecki (1852–1934) – badacz i popularyzator historii powstania styczniowego*). Wreszcie Dariusz Tarasiuk na przykładzie wywodzącej się z Wileńszczyzny rodziny Morgiewiczów omówił wpływ powstania styczniowego na losy szlachty z Ziem Zabranych (*Wpływ powstania styczniowego na losy rodziny Morgiewiczów z Hanelek w powiecie lidzkim guberni wileńskiej*).

Problematykę ziemiańską podjął także Andrzej Przegaliński, który w obszernym tekście omówił społeczno-gospodarcze położenie ziemian z Królestwa Polskiego w pierwszym dziesięcioleciu po powstaniu styczniowym (*Z rozważań nad społeczną i gospodarczą kondycją ziemianstwa w Królestwie Polskim w okresie postyczniowego dziesięciolecia (1864–1874)*).

Wpływ powstania styczniowego i wprowadzonych po jego upadku reform na funkcjonowanie małych miast w Królestwie Polskim przedstawił z kolei Krzysztof Ślusarek. Autor ukazał ten problem na przykładzie trzech miast leżących w dawnym powiecie kieleckim (*Postyczniowa rzeczywistość małych miast. Studium na przykładzie Jędrzejowa, Małogoszcza i Wodzisławia*).

Tom zamykają dwa artykuły poświęcone stanowisku środowisk kościelnych wobec zrywów narodowych. Andrzej Synowiec zaprezentował stosunek biskupa krakowskiego Ludwika Łętowskiego do powstań listopadowego, krakowskiego i styczniowego (*Duchowieństwo Kościoła katolickiego wobec polskich zrywów niepodległościowych w XIX wieku – przypadek Ludwika Łętowskiego (1786–1868)*). Ariel Orzełek przeanalizował z kolei poglądy środowiska „Tygodnika Powszechnego” na temat powstania styczniowego (*Stanowisko grupy „Tygodnika Powszechnego” w Polsce Ludowej wobec powstań narodowych jako element koncepcji neopozytywizmu (do 1976 roku)*).

Teksty zawarte w niniejszym zeszycie „Prac Historycznych” oczywiście nie wyczerpują problematyki polskich dziewiętnastowiecznych zrywów narodowych, niemniej jednak stanowią ciekawą prezentację wyników najnowszych badań.

Krzysztof Ślusarek